

neked. — Kínosan kíváncsi voltam, hogy lábra tudjon állni.

Hadd segítsék — szólt Jim. — Segítek levetni a ruhádat. Egészen a hádra szárad. Fájni fog.

— Nem kell. Majd leveszem magam.

— Az asszony hangja furesen visszaharagzott. Sötét szemét egy pillanatra barátságosan pihentette a férfin, azután megfordult és a háza bicegett.

Jim a vályú szélén ülve várt. Láttá, ahogy a kémény füstölni kezdett és a füst egyenesen szállt felfelé. Néhány perc múlva Jelka kiszólt a konyhaajtóból.

— Gyere, Jim, kész a reggeli.

Négy tükörtojás és négy vastag szelet szalonna volt előkészítve a felmelegített tányéron.

— Mindjárt meglesz a kávé — mondta az asszony.

— Te nem eszel?

— Nem, most nem tudok. Nagyon száraz a szájam.

Jim éhesen evett és azután felnézett Jelkára. A fekete haja sötét volt fésülve. Tiszta, fehér ruha volt rajta.

— Débután a városba megyünk — mondta a férfi. — Épületfát rendelék.

Új házat építünk, lejjebb a völgyben. Jelka a bezárt hálószobájára szegezte a szemét és azután visszanezett Jimre.

— Igen — mondta. — Az jó lesz.

— És egy perc múlva folytatta: — Megversz még — ezért?

— Nem, ezért nem verlek meg többet.

Jelka szeme nevetett. A férfi mellé ült a székre. Jim kinyújtotta karját és megsimogatta a haját és a nyakának hátsó vonalát.

(Fordította: T. S. V.)

Báró Wesselényi Miklós:

Budapest

Mindenekelőtt egy vallomás: szeretem Budapestet. Engem is hatalmába kerített az a varázs, amely ebből a városból árad s mely kétségtelenül hatalmába kerít mindenkit, aki valaha is közeledett tette lábát. Valahányszor közeledtem feléje, akár az Alföld végtelen síksága felől vagy tékozló fiúként nyugati vándorlásaim után s a csattogó vonat ablakából megpillantottam a budai hegyek lila körvonalait vagy ha este volt, csillogó lámpáit s a rózsaszín, ködös égbolttól, mindig valami ellágyulást vett rajtam erőt és éreztem, talán nem az otthon érzését, de azt a fogalmat, amely Budapestet jelenti. Jártam palotáiban, ismerem úgynevezett nagyvilági életét. Láttam nyomortanyáit és nagyvárosi mivolta minden mélységét. Álltam alkonyatkor a Gellérthegyen, ahonnan tekintetem messze szállt, míg lábaimnál halkán morajlott a város és az éppen kigyulladó lámpák fénye úgy remegett felém, mint enyhe, ködös, havasi éjszakák a tejút csillagjai. Ültem hajnal felé éjjeli kávéházaiban és beszélgettem néha bolond, néha kissé züllött, de sohasem normális és mindig okos embereivel a világmindenség titkairól és eszokolódtam verőfényes tavaszai vagy őszi délutánokon a margitszigeti romoknál. Ismerem Pestet. Sőt talán, mivel bevándorolt vagyok, ha utcáit és földrajzát nem is, de lelkét jobban ismerem, mint sok átlakó, mert nem vagyok elfogult. S mivel megvallottam, hogy úgy szeretem, ahogy van, minden érényével és hibájával, talán nem sértem meg a vendégjogot sem, ha szigorúbb vagyok hozzá, mint azok, akik lokálpatriotizmusból általában elnézőbbek.

Budapest nagyváros, de nem nagyváros,

bármennyire is szeretne az lenni. S a hangsúly azon van, hogy szeretne. Mert hiszen nem minden nagyvárosnak kell feltétlenül nagyvárosnak is lennie. De Budapest akar, akar és nem tud, bármennyire is igyekszik. S ehhez természetesen semmi köze sincs kiterjedésének vagy lakosai számának. Hamburgnak körülbelül egyenlő, Amszterdamnak pedig kevesebb lakosa van, mint Pestnek, mégis mindkettő, különösen az utóbbi, kimondottan nagyváros s ezen a téren messze felülmúlja Pestet. Jól van, legyünk igazságosak: Hamburg és Amszterdam kikötővárosok, a nagyvilág kapujában terülnek el. De nem a földrajzi fekvés a feltétlenül döntő, ez csak megkönnyíti a dolgot, hiszen mondjuk Brüsszel, mely lélekszámra szintén kisebb Pestnél és helyebb, a kontinensen fekszik, kimondottan nagyváros. Már Varsó például szintén nem volt az. A fizikai adottságokon kívül (lakosság, kiterjedés) Pest nagyváros, mert főváros. Főleg pedig születése és legfontosabb fejlődési időszakában, a hetvenes évektől az első világháborúig, fővárosa volt egy nagy országnak, mely a béke és a gondatlan megaláztatást biztosító munka minden áldását élvezte. Pest tehát gyarapodott és szaporodott, mégpedig gyorsan gyarapodott és gyorsan szaporodott. Ennek a tempónak köszönhető a magyarság, hogy fővárosa ma olyan, amilyen, minden szecessziós fertelmességei mellett is szép nagy Magyarországhoz méltó főváros.

De a gyors fejlődésnek megvoltak és megvannak a maga hátrányai is. Nem tehetek róla, de valahogy mindig az az érzésem, hogy Pesten mindenben többet akarnak mutatni az emberek, mint amennyi mögöttük van, főleg, amennyire képesek volnának. Ez kissé parvenü szokás, mely egyformán nyilvánul meg a szellemi és gyakorlati élet különböző területein, mely a nyugaton élő embernek rendszerint feltűnik. Ez annál csodálatosabb, mert hiszen Keyserling is megállapította már róla, hogy a világ legarisztokratikusabb nemzete vagyunk. Hát akkor? Talán csak „keleti vérünk”, ez a lomha? Lehet, de mindenesetre nincs semmi szükség rá, mert nincs mit eltakarjunk. Pedig mégis így van, kis és nagy dolgokban egyaránt. A parlament épülete talán az egész világon a legszebb épület, melyet a neogótika a maga nemében produkálni tudott. Kívül is, belül is. De oly szép, hogy az ember állandóan azt várja, hogy az ülésterem nehézségek függvényei mögül fehér páncélba öltözött Gralovagok fognak előlőni. Pedig hát... no, de hagyjuk ezt. Egy-két kivétellel az úgynevezett nagyvilági élet megnyilatkozásai nem olyan formák között játszódnak le, mint amilyet a környezet kultúrniója megkövetelne s amely nagyvárosi volna. Az egyik divatos belvárosi ebédlőhely berendezése, konyhája elsőrendű, de a tökéletes formákkal szemben a publikum hangos, sőt zajos és a pincérek bizalmaskodók, nevetlenek. S a hangsúly azon van, hogy a helyiség nem al-élőkelő, hanem csakugyan, az előkelő világ találkozója. Apropos.

bizalmaskodás.

Ez egyik főpont, amiért nem lehet Pestet nagyvárosnak mondani. Természetesen minden nagyvárosnak van egyénisége és az emberi együttélésnek még a Szovjetunióban is vannak individuális megnyilatkozó formái. De a nagyvárosoknak elsősorban kollektív szabályai vannak. Hogy ez jó, avagy rossz, az más kérdés, de tény, hogy így van. Pesten ennek csak halvány nyomait lehet felfedezni, rendszerint csak addig a határig, amely megakadályozza azt, hogy az emberi együttélés anarchiába süllyedjen. Olyan szélsőséges individualizmus uralkodik, amely a világvárosi élet formáihoz viszonyítva már majdnem provincializmusnak számít. Pesten például nem lehet elképzelni. Színházba és moziba mindenki nyugodtan a feltüntetett kezdési idő után negyed-órával megy és így sem késik el az előadásról. Ugyanezt az akadémián negyedét be kell tartani ebéd- és vacsorameghívásoknál, viszont a hat órára birdetett koktailra már csak fél nyolckor illik elmenni. Maurois írja valahol, hogy Londonban egy ebédre volt hivatalos, az egész társaság egybegyűlt már, csak Lady X. hiányzott. Midőn a megjelölt ebédlő három percet elmúlt, a háziasszony felszólított: „Szegény Lady X. bizonyára eltörté a lábát”. A következő pillanatban megszólalt a telefon: Lady X. közölte, hogy útközben elesett, eltörte a lábát, sajnálja, elnézést kér. Nem valószínű, hogy ez az eset ilyen formában Pesten megtörténhetne. A fentiekből következik az is, hogy Pesten az emberek magánélete, ellentétben a világvárosi lehetőségekkel, a nagy nyilvánosság előtt zajlik. Ne legyen félreértés: a politikai, színházi, iro-

dalmi, stb. kitűnőségek élete általában mindenütt többé-kevésbé a nyilvánosság előtt szokott lezajlani. De azért ezek a lehetőségek korlátozottak. Nálunk vagy nagyon sok sztrá van, vagy korlátozott a lehetőségek. Pesten nemcsak a sztárok váltanak ki érdeklődést, de mindenkit mindenki érdekli.

Az érdeklődés pedig olykor el-

indiszkreció

legszeles határáig. Ez a kollektív indiszkreció, mely Pesten legfeljebb megfelelő arányú különbségekkel, de a város minden társadalmi rétegében uralkodik, szintén olyasvalami, ami világvárosban nem fordulhatna elő. Az önmagáért való pletykázás általában kisvárosi, de mindenesetre vidéki jelenség. Ismétlem, mindig különbség teendő a sztárok és a közönséges halandók magánélete között. Angol, de főleg amerikai magazinok és napilapok is terjedelmes állandó rovatokban foglalkoznak az úgynevezett felső tízezer életével, mert a közönség ott is érdeklődik az ilyen dolog. Ez érthető, emberi vonás. Nálunk viszont, amíg létezett, az „Intim Pista” volt valamennyi napi- és időszakos lap legnépszerűbb rovata, mely azonban, meghazudtolva feudális hírnevünket, sokkal tágabb és demokratikusabb alapokra helyezkedett, mint mondjuk például a haladószellemű, de exkluzív Amerika: Vajjon ennek köszönhetette népszerűségét vagy pedig annak, hogy így mindenki hozzáférhette magát a felső tízezerhez? Nem tudom, de mindkét esetben az eredmény egy és ugyanaz. Ez a pesti pletykázás annál érdekesebb, mert éppen a szerelmi élet területén Budapest majdnem tökéletes világváros. A szerelmi élet, a viszonyok variációja, kombinációja, minősége, mennyisége és stílusértéke tagadhatatlanul olyan mértékű és színvonalat ér el, hogy ezt legtávolabbról sem lehet vidékinek mondani. Ez minden bizonnyal világvárosi. Csak hogy, míg a világvárosban az ilyesmi magánügy, addig

Pesten közügy.

A szeretőm éppolyan közügy, mint a bankszámlám, sőt még a nagymamám is. Amellett ebben a közügyben semmi sincs a vidéki városokak meghiúsult, patriarchális, családias jellegéből, ahol a város rossz, de jó értelemben is részt vesz polgárai életének minden fontosabb mozzanatában. Itt is résztvesznek benne az emberek, de csak kellemtelenül. A közügy ellenséges jellegű bír, mint ahogyan csakugyan általában az a felfogás, hogy a közügy feltétlenül valamilyen kellemetlen dolog lehet. Kissé úgy, mint ahogyan a köztudatban a rendőr az a fogalom, amelytől félni kell.

Ezt a nem lényegileg, hanem csak pusztán formálisan jelentkező világvárosi színvonalat éppen a legújabb eseményekkel kapcsolatban lehet Pesten a legjobban megfigyelni. Az első világháború utáni időkben, midőn Magyarország és Budapest komoly idegenforgalma kialakult, összes, az idegenforgalmat szolgáló intézményei dícséretreméltó szorgalommal igyekeztek lépést tartani a korrall és alkalmazkodni az új követelményekhez. Ezekben az években örömmel lehetett megállapítani, hogy Budapest, legalábbis külsőleg, csakugyan kezd

világvárosiasodni. A város kicsinodott és az emberek igyekeztek udvariasak lenni egymáshoz, nehogy, ha véletlenül egy idegen szóltaná meg őket, az rossz véleményekkel legyenek róluk. Idáig rendben is van a dolog; de aztán jött a második világháború és az idegenforgalom erősen lecsökkent. Ez a körülmény egy év múlva már nagyon erősen megéreződött Budapesten. Itt természetesen nem olyan külsőségekről vagy hiányokról van szó, melyek egy világéges közepette magától értelődőek. De szó van például

az udvariasságról.

amely valóban független a különböző politikai konstellációktól. Néhány évvel ezelőtt a budapesti kereskedők túlnyomó többsége vevőkkel azívelés, udvarias és előzékeny volt. Ugyanezen kereskedők többsége ma nemcsak hogy kímélt, de goromba is vevőivel. Miért? Azért, mert az idegenforgalom elmaradása miatt a belföldi közönség amúgyis kényszerítve van arra, hogy szükségleteit idehaza szerezze be, tehát nem érdemes megerőltetnie magát? Lehet, sőt biztos, hogy így van, de ez is csak azt bizonyítja, hogy Budapest mást akar mutatni, mint ami és nem tudott nagyvárosból világvárossá fejlődni. Nem hiszem, hogy a megszállt Párizs kereskedői francia vevőkkel udvariatlanok volnának, csak azért, mert szintén áruhiányban szenvednek, vagy mert a hōpēnzű amerikai és angol vásárlóközönség elmaradt. Pedig ott egy hasonló magatartást érthetőbbé tudna tenni a Franciaországot ért nemzeti szerencsétlenség, nálunk pedig csak a világháborúadta természetes helyzetből következményeiről van szó. A helyes magatartás a véreben kell legyen az embernek és az nem változhatik a külső körülményekkel. Kétségtelen, hogy ezzel az alapszabállyal Budapest is, még a legintelligensebb városok egyike, teljes mértékben tisztában van. S mivel ennek ellenére nem tudja mindig követni azt, telítve van

alsóbbrendűségi érzésekkel

az igazi világvárosokkal szemben. Ez a tagadhatatlanul meglévő komplexum általában kétféleképpen szokott megnyilvánulni. Az egyik és gyakoribb formája az, hogy ha valaki Hegyeshalom felől lépi át a határt, úgy az a tény, hogy Nyugatról jött, minden további nélkül elegendő ahhoz, hogy a jövevény Budapesten bevett, sőt lehetőleg „nagy fiú” legyen. Ha az illetőnek még ráadásul valamennyi pénze is van, akkor különösen nincs semmi baj, tekintet nélkül a pénz eredetére. A másik, de aránylag ritkább formája e komplexum kiélésének az, hogy Budapest időnként megbuktat néhány világnagyságot (Caruso, Galli Curci) s azt hiszi, hogy ezzel már be is bizonyította különleges műveltségét vagy kultúr-főlényét. Pedig voltaképpen a legtöbb esetben az egész nem egyéb okvetetlenkedésnél, alsóbbrendűségi komplexumának primitív kompenzációjánál. Caruso és Fleta megbuktak a kényes ízlésű Budapesten, de a szélhámos ál-lord Hampton a város jobb körei is befogadták és mindaddig, míg nem került a törvényt sorozatos összeütközésbe, a pesti jobb társaságoknak is kedvelt alakja volt. A Hampton-ügy pedig nem elszigetelten álló eset. Valamely város kényes ízlését pedig nemcsak az fejezi ki, hogy elsőrendű cipészel, kalapszövő, jó étermei és szabói vannak. Ez is, de még sok minden más, Vallom, hogy a nyugateurópai kultúra és civilizáció az emberi kultúra és civilizáció csúcsteljesítménye és általános vonatkozásban kétségtelenül annak legtekélyesebb formája. De ez az elismerés sohasem vezethet oda, hogy megalázzam előtte saját egyéni és nemzeti kultúrát, mint ahogyan azt Budapest nagyon sokszor teszi azért, hogy a Nyugatról jött embert rendszerint minden további nélkül befogadják. Ez ugyanúgy gyengeség, az alsóbbrendűségi komplexum nyílt beismerése, mint ahogyan a franciáknál is tulajdonképpen gyengeségi érzésből származik az idegenekkel szembeni ostoba elzárkózás.

Tagadhatatlan azonban, hogy mindezek a diszharmonikus jelenségek mégis harmónikus egységgé kovácsolják össze Pestet. Talán ez

az egyetlen pont, ahol Budapest nagyvárosi mivoltán túl világvárosi jelleggel is bír. Budapest diszharmonikus és harmónikus város egyszerre.

A két állapot

itt valóban széles horizonton találkozik. Budapest olykor dekadens, hisztériás, telítve van idegen elemmel, zajos, néha kissé keleti jellegű éjszakai élettel él, ugyanakkor azonban éppen annyira országépítő, megfontolt és magyar. A kommunizmus Magyarországon csak Budapesten tudott valamennyire mélyebb gyökereket verni, de ugyanakkor semmiféle puccs, vagy megmozdulás nem tudott az országban hatalomra jutni, amely nem mondhatta magának Budapestet. A szegedi ellenforradalom is csak Budapest visszahódításával győzött véglegesen. Tagadhatatlan, hogy Budapesten a zsidóság és a sváb elem erősebben van képviselve, mint bárhol az országban. Mindkettő a város kultúrközpont jellegénél fogva, sokkal inkább érezhető is. A zsidó szellemiség Pest dekadens voltában és hisztériájában, a sváb elem pedig a bürokratizmusban jut elsősorban kifejezésre. Ennek ellenére nem vitás, hogy Budapest magyar város. Magyarországnak a fővárosa. Ez nem közjogi terminológia, hanem pszichológiai ténymegállapítás, mely alól senki, aki a várost tárgyilagosan tanulmányozta, nem vonhatja ki magát. A város magyar volta pedig egyáltalán nemcsak szobrait és közjogi vagy történelmi vonatkozású helyeiben és épületeiben jut kifejezésre, hanem ezeken túl atmoszférájában és jellegzetességében. Ezt éppúgy nem lehet egészen pontosan megmagyarázni, mint ahogyan nem lehet egészen pontosan megmagyarázni azt a kétségtelen tényt sem, hogy Strassburg mindig német, Hamburg mindig angol, Belgrád pedig mindig orosz jellegű város volt, vagy hogy Párizs nőies, Berlin pedig férfias jelleggel bír. Talán a tempó, az életfelfogás és az életmegtartás formái azok a tényezők, melyek eldöntik valamely város jellemét s ezek a jellemvonások Budapest esetében kétségtelenül túlnyomórészt magyarok. Hogy ezt mi idézi elő, szándékos és céltudatos politikai törekvés, vagy az a pusztán tény, hogy a kapitalizmus fénykorában egy nagy birodalom központja volt, az teljesen közömbös. A lényeges az eredmény, amely annál örvedetesebb, mert hiszen, mint mondtuk, az idegen elem jelentős százalékát teszi a város összlakosságának.

Keverék, átmenet

és mégis határozott egyéniség. Város, amely egyformán kétségbeeszt és fellelkesít, kihoz a sodródból és ellágyit, elnézőbb tesz. Asszonyos. Párizs után talán a legasszonyosabb város a világon. Város, amely komoly, sőt tragikus hős s amelyet mégsem lehet mindig egészen komolyan venni, mert azokkal és azok ellen, akik szeretik, nem férfias fegyverekkel harcol. Ha megbántott vagy megcsalt s én dühömben vagy fájdalomban el akartam szakadni tőle, sohasem mondta azt nekem, mint ahogy férfiakhoz illik: beszéljék meg nyugodtan és tárgyilagosan félreértésünket. Ezt nem tette soha, hanem mindig asszonyos eszközökhöz folyamodott. Előszólt, vagy közönségesen és brutálisan, mikor nyáresti záporok után a villanyreklámok színes fénye úgy rezgett, nedves aszfaltján, mint drágakövek csillogása valamely mesebeli fejedelem kincseshalmájában, vagy már enyében borzongó őszi hajnalokon, mikor a Halászbástyáról nézve úgy bontakozott ki rőt napfényben, gomolygó ködvatta-csomagjaiból a város, ahogyan egy szép asszony veti le köpenyét, mielőtt a fürdőbe lép. Csábított s én mindig visszatértem hozzá.